

Forró Lajos

Horgos, 1944

Bevezető

Az 1944-45-ös magyarellenes atrocitások az észak-bácskai országrészt is súlyosan érintették. Az eddigi helytörténeti kutatások sajnos nem adnak lehetőséget az áldozatok számának pontos megállapítására. A Vajdasági Levéltár 183 fondjának kutathatóvá válásával lehetőség nyílt a helytörténészek által eddig feltárt adatok, áldozatok számának pontosítására, összehasonlítására. Az iratok meglehetősen rendezetlenek. Tapasztható – főként korai időszakban – a hanyag iratkezelés, a nevek pontatlan írása, a települések keverése. Éppen ezért gondos és alapos kutatómunkára van szükség ahhoz, hogy az iratok tartalmát felhasználhatóvá tegyük a történelemtudomány számára.

A háborús bűnöket vizsgáló bizottság szinte minden délvidéki településen gyűjtötte a feljelentéseket, ami alapján háborús bűnössé vagy népellenessé nyilvánítottak helyi lakosokat. A bizottság a következő bűncsoportokra osztotta a vélt bűnöket:

1. Bevonulás (Ulazak) – A Magyar Hadsereg bevonulása során a helyi magyar lakosság által elkövetett bűnök;

2. Hadsereg (Armija) – A Magyar Hadsereg által elkövetett bűntények;

3. Razzia (Racija) – Az Újvidéken és környékén 1942-ben elkövetett bűnök;

4. Táborok (Logori) – A különböző táborokban elkövetett bűnök;

5. Erőszakos mozgósítás (Prisilno mobilisanje) – A katonai mozgósítás során elkövetett bűnök;

6. Kényszermunka (Prisilni rad) – A kényszermunka során elkövetett bűntények;

7. Kitelepítés (Iseljivanje) – A kitelepítéssel kapcsolatos bűntények;

8. Vagyon elleni bűncselekmények (Protiv imovine).

Aki az említett bűncsoportba nem fért bele, de valami miatt bűnösnek ítélték, a népellenesség listájára került.

Könnyen felkerült a listára az, akiről 1944 őszén kiderült, hogy a magyar éra alatt közhivatalt viselt, leventeok-

tató volt, ha tagja volt a nyilaskeresztes pártnak (függetlenül attól, hogy az illető bűnös volt vagy sem), magyar katonaként szolgált, vagy lelkesen fogadta az 1941-ben bevonuló magyar honvédeket. De sokan estek áldozatul szerb polgártársaik személyes bosszújának is. Mivel a feljelentéseket bemondás alapján tették, elég volt a vádat csupán ráfogni valakire.

A listákra került helyi magyarok döntő többsége nem követett el olyan bűnt, ami miatt halálbüntetés járt volna. Ezt bizonyítja, hogy akiket a feljelentettek közül a vérengzés napjaiban nem sikerült megtalálni, azok később sem lettek felelősségre vonva, vagy csupán néhány év börtönbüntetést kaptak.

Horgos vesztesége

A Vörös Hadsereg a Tiszát átlépve október 8-án elfoglalta – több bácskai település mellett – a Horgossal szomszédos Martonost. A falu elését követően a támadás megtorpant és a német csapatok részéről néhány tank ellentámadást kísérelt meg Horgos irányából. A kialakult harcok¹ két nappal tudták késleltetni Horgos elését, ahová 10-én bevonult a Vörös Hadsereg és a nyomában érkező partizán alakulatok.

Hamarosan kirabolták a plébániát, a templomot és az apácázárdát és feljelentések alapján kezdték gyűjteni a bűnösnek vélt helyi magyarokat.

Virág István 84 éves plébánost azért hurcolták el, mert a magyarok bejövételét követően misét celebrált és hálát adott az úrnak a felszabadulásért. A későbbi – a likvidálásokat követően gyártott – partizán iratokban² a plébánost azzal vádolják, hogy kezdeményezője volt a helyi szláv népesség letartóztatásának és internálásának. E vádat a későbbi kutatások nem támasztják alá. Valószínűsíthető, hogy – mint ahogyan erre számos példa akad – Virág István esetében is a későbbi iratokban megpróbálják a törvénytelen gyilkosságot igazolni.

A felszabadulás napjaiban a népszerűség soraiba lépő falusiak – függetlenül attól, hogy elkövettek-e valamit – bűnösnek számítottak. Valószínűleg a partizánok kezébe

¹ Horgosi nagyszüleimtől gyakran hallottam annak az állítólagos német katonának a történetét, akit a szőlőkben találtak holtnak és ott is temették el.

² Vajdasági Levéltár, F:183, Kut.:538, Srez Senta, Broj: 196.

került a *Szegedi Új Nemzedék* 1942. április 12-én megjelent száma, amelyben az újság – egy évvel a felszabadulás után – elmondja a horgosi magyar bevonulás történetét, a népörség megalakulását, és közli a népörség tagjainak névsorát. Eddig *hat* olyan horgosiról tudunk, akinek benne van a neve az újságban és 1944-ben kivégezték.

Itt kell szólnunk a horgosi nyilas párt tagjairól, szimpatizánsairól is. Szálasi földet ígérő programja a faluban is népszerű volt. Az ideológiai szempont kevésbé, mint inkább a földhöz jutás lehetősége vonzotta a helyieket a pártba. Sokan családostul léptek be a szervezetbe, így a listán számos nő is található. A nyilas párt gyűléseit egy helyi szerb – Janković Đorđe – kocsmájának egyik helyiségében tartották, ahová nemcsak a párt tagjai, hanem az érdeklődők, szimpatizánsok is megjelentek. Janković a megjelentekről egy névsort készített, ami valószínűleg eljutott a likvidálásokat végzők kezébe. Janković Đorđe 1944-ben, mint a martonosi Népörség parancsnoka³, maga is aktív szerepet vállalt a magyarok elleni atrocitások elkövetésében.

A foglyokat szörnyű kínzások után 1944. november 20-án a Szabadka felé vezető út mellett⁴ likvidálták.

A zentai levéltár iratai között van egy levél, amelyben a martonosi helyörség parancsnoka november 20-án kéri a horgoson tartózkodó büntetőszázadot, hogy Martonosra is térjenek be. Így valószínűsíthető, hogy a horgosi magyarok legyilkolásában is részt vettek Petar Relić Čedo büntetőcsapatai.

A különböző forrásokban lejegyzett likvidált magyarok Horgoson és környékén

Az eddigi helytörténeti kutatások Horgoson 66 áldozatot⁵ azonosítottak. Ebből 53 horgosi, 5 királyhalmi, egy törökkanizsai⁶, 7 pedig környékbeli.

A listát összehasonlítva a Vajdasági Levéltárban talált adatokkal, új nevekké sikerült bővíteni a likvidáltak névsorát.

A *kivégzett háborús bűnösök 1944-45 között*⁷ című könyv 1105 likvidált magyar nevet tartalmazza. A könyv-

ben 26 horgosi neve található. A likvidálás időpontja 6 személy esetében 1944. november 2., 12 esetben november 3., 6 esetben pedig november 6-a.⁸

A bűnök felsorolásánál 3 személynél gyilkosság vagy abban való részvétel, 7 személynél a nyilas párti tagság szerepel (pl. Csikós Ferencné), míg a többieknek nincs utalás a bűnösségre.

Mindenki rajta van a helytörténészek által összeállított listán. Kivéve Supahleder F. Balerija. Nevezett elképzelhető, hogy azonos a likvidált Herédi Valériával, de ez nem bizonyítható.

Sokatmondóbb irat a *szabadkai körzetben likvidáltak*⁹ (*Spisak likvidiranih u okrugu Subotičkom*). Horgossal (benne Királyhalom (5) és a környező tanyák (7)) kapcsolatban 42 név van feltüntetve.

Összehasonlítva a helytörténészek által összeállított névsorral (66), **8 új név** merült fel. Ezek a következők: Balázs Bogdán, Balogh János, Cecik Mihály, Horkatman Tamás, Hunas Ferenc¹⁰, Molnár Ferenc, Tóth Sándor, Tominke Ferenc.

A Vajdasági Levéltár Bűnök és bűnösök a zentai körzetben iratai között található egy átirat – Az 1944. november 9-én, Zentán kivégzett személyek névsora¹¹ című irat. A zentai névsor (61 személy neve) után egy 308 nevet tartalmazó listán adaiak, moholiak, kanizsaiak, martonosiak mellett 37 horgosi (pontosabban 29 horgosi, 2 királyhalmi és 6 környékbeli) neve található. Az előző listákhoz képest egy új név merült fel, Inijanszki Mihály neve. A környékbeli kivégzettek között van Szmiljanszki Mátyás, de névhasznosság ellenére nem bizonyított, hogy egyazon személyről lehet szó.

A Zentai Történelmi Levéltár iratai között megtalálható a horgosi népbizottság 1945. október 19-i jelentése a háborús bűnöket vizsgáló bizottságnak, amelyben 37, a felszabadulást követően likvidált magyar neve található. Hozzáteszi, hogy a bizottságnak erre vonatkozóan semmilyen bizonyítéka nincs, és hogy a kivégzett személyek egy része helyi, de egy részéről azt sem tudja, hogy kicsodák!

Összesítve a Vajdasági Levéltárban talált iratokat az eddig lejegyzett 66 név mellé 10 nevet sikerült találni, így az eddig név szerint azonosított kivégzettek száma **76-ra**

³ Történelmi Levéltár Zenta, F: 122, broj: 67/1944. god

⁴ Itt található a romos Horgosi csárda épülete.

⁵ Nagygyörgy Zoltán helytörténész összegzése alapján.

⁶ Pálffy Kurucz János törökkanizsai illetőségű magyar éppen menyasszonyánál tartózkodott Horgoson, így került az áldozatok közé.

⁷ Vajdasági Levéltár, F: 183. Komisija za utvrdivanje zločina okupatora i njegovih pomagača – Knjiga evidencije streljanih ratnih zločinaca 1944-1945.

⁸ Kutatások rávilágítanak arra a tényre, hogy a Kivégzett Háborús Bűnösök könyve sok esetben helytelenül jegyzi a kivégzés időpontját. Hasonló a helyzet pl. Magyarkanizsa, Martonos stb. esetében is.

⁹ Vajdasági Levéltár, F: 183., kut. 80., Str. Pov. 1946. 1–16., 3.

¹⁰ Hunas Franjo neve ugyanezen dokumentumban a martonosi kivégzettek között is szerepel. Martonossal kapcsolatban viszont a helytörténeti kutatások egyértelműen cáfolják, hogy nevezett a martonosi likvidáltak között lett volna.

¹¹ Vajdasági Levéltár, F: 183, Zločini i zločinci Senta srez. Kut. 538.